



КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Омельчук О.М.,

*доцент кафедри кримінального права та
процесу Хмельницького університету
управління та права,
кандидат юридичних наук*

СТАН, СТРУКТУРА ТА ДИНАМІКА КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ

Формування в Україні нової економічної системи, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, проведення правової реформи зумовлюють необхідність в удосконаленні нормативних основ боротьби з контрабандою. Актуальність проблем боротьби з контрабандою підвищується у зв'язку із зростанням динаміки вчинення контрабандних діянь в Україні. Реформування законодавства України у сфері боротьби із посяганнями проти зовнішньоекономічної діяльності стане важливим засобом розвитку і зміцнення економіки держави.

Необхідно зазначити, що проблеми кримінологічної характеристики контрабанди досліджувалися у працях Н.В. Качева, М.П. Дороніна, В.М. Колдаєва, В.В. Лук'янова, Б.І. Тишкевича, Ю.І. Сучкова, Д.Д. Давітадзе, С.А. Гадойбоєва та інших науковців.

Метою написання цієї статті є вирішення проблем, котрі потребують удосконалення. Зокрема, доцільно проаналізувати поняття стану, структури та динаміки злочинності та охарактеризувати безпосередньо стан, структуру та динаміку контрабанди в Україні як показники, які характеризують цей злочин і визначають напрямки боротьби з ним.

Мета дослідження цих питань полягає також у тому, що з'ясування стану, структури та динаміки такого злочинного явища, як контрабанда, дозволить виробити ефективні методи боротьби із цим злочином, зосередити роботу правоохоронних органів держави у напрямку запобігання вчиненню відповідних антисуспільних явищ.

Розглядаючи питання, пов'язані зі станом такого злочинного явища, як контрабанда, необхідно з'ясувати, що взагалі потрібно розуміти під поняттям стану злочинності.

На думку І.М. Мацкевича та В.С. Емінова, стан злочинності – це теперішнє (тривале) становище злочинності, що характеризується комплексом її якостей: обсягу, рівня, структури, динаміки, територіального розподілу, латентності, суспільної небезпеки. Також вищевказані вчені вважають, що стан злочинності є кількісно-якісною характеристикою злочинності у конкретно взятій державі або регіоні за конкретний період і визначається такими факторами: 1) числом вчинених злочинів і числом злочинців, засуджених за їх вчинення; 2) числом зареєстрованих злочинів; 3) характером структури злочинності; 4) інтенсивністю злочинності; 5) рівнем або коефіцієнтом злочинності; 6) наявністю латентної злочинності; 7) шкодою, нанесеною злочинами¹.

Професор Л.І. Спірідонов вважає, що стан є показником, який використовується для конкретного описання і аналізу злочинності².

¹ Криминология: Учебник / Под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2000. – С. 618.

² Криминология: Учебник для юридических вузов / Под редакцией проф. В. Н. Бурлакова, проф., академик В. П. Сальникова. – Спб.: Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. – С. 40.



На думку Г.С. Семакова, стан злочинності – це абсолютна кількість злочинів, вчинених на певній території за певний період часу³.

На наш погляд, потрібно погодитися з думкою А.Ф. Зелінського, котрий вважає, що більш конкретним є вживання слова “стан” стосовно злочинності для характеристики якісних і кількісних характеристик у їх сукупності⁴.

З розпадом СРСР характерними стали правопорушення на кордоні України із сусідніми державами – колишніми союзними республіками. У міру здійснення поетапного поширення заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та введення контролю щодо товарів, експортні та імпорتنі поставки яких здійснювалися в рамках торговельно-економічних відносин України із країнами ближнього зарубіжжя, стали частими факти переміщення товарів поза митним та прикордонним контролем (переважно лісними дорогами в об'їзд установлених пунктів пропуску на кордоні)⁵.

На сьогодні через відсутність єдиної нормативної бази мають місце неоднозначні трактування вимог чинних нормативних документів у частині надання пакета документів, необхідних для оформлення пропуску вантажу. Це, звичайно ж, призводить до затримок вантажів і простоїв транспортних засобів, а також сприяє невдоволенню та доріканням з боку перевізників та власників вантажів.

Крім цього, прийняті останнім часом нормативні документи в галузі пропуску вантажів і контролю доставки складені без урахування зовнішньоекономічного законодавства, цивільного, адміністративного і кримінального права й у деяких питаннях суперечать митному законодавству з питань оформлення перевезень вантажів. Для вирішення цієї проблеми необхідно терміново внести зміни до нормативно-правових актів у частині митного оформлення перевезень вантажів та чітко визначити права, обов'язки і відповідальність всіх учасників цього процесу⁶.

Латентна злочинність, як зазначає професор В.В. Лунєєв, становить реальну, але приховану або незареєстровану частину фактично вчинених злочинів⁷. Адже та кількість затриманих предметів контрабанди є лише видимою вершиною велетенського айсберга під назвою “контрабанда”.

Переходячи до питань, котрі стосуються структури контрабанди в Україні, насамперед потрібно визначитися із поняттям структури злочинності.

На думку А.І. Долгової, про структуру злочинності судять за співвідношенням питомої ваги різних видів злочинності⁸.

Як зазначають автори підручника з криминології Санкт-Петербурзької академії МВС Росії, структура злочинності – це співвідношення різних груп злочинів. Підстави їх класифікації обираються залежно від мети дослідження. Ними можуть бути ступінь суспільної небезпеки злочинних діянь, їх направленість на ті чи інші види суспільних відносин, вік, стать, соціальний стан злочинців та інше. У структурі злочинності можна відобразити її географію, виділити

³ Семаков Г. С. Криминология: Курс лекций. – К.: МАУП, 1999. – С. 30.

⁴ Зелинский А. Ф. Криминология: Курс лекций. – Харьков: Прапор, 1996. – С. 23.

⁵ Павлов А. Деякі аспекти зростання контрабанди і заходи митних органів у боротьбі з нею // Право України. – 2000. – № 7. – С. 60.

⁶ Орловський В. В. Чорноморська регіональна митниця в боротьбі з контрабандою // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників. Міжвідомчий науковий збірник / Під редакцією А. І. Комарової, В. В. Медведчука, В. О. Євдокимова, В. Ф. Бойка, М. В. Джиги, О. О. Крикуна. – К., 1999. – Т. 18. – С. 334.

⁷ Криминология: Учебник / Под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2000. – С. 121.

⁸ Криминология: Учебник для юридических вузов / Под общей редакцией доктора юридических наук профессора А. И. Долговой. – М.: Издательская группа ИНФРА М – НОРМА, 1997. – 784 с., с. 120.



злочини неповнолітніх, найбільш поширені протиправні діяння і под. Іншими словами, цей показник дає можливість судити не лише про кількісну, але й про якісну сторону злочинності, зокрема про ступінь суспільної небезпеки⁹.

Такі вчені, як І. М. Мацкевич та В.Є. Емінов, вважають що структура злочинності – це внутрішня будова злочинності, яка характеризує співвідношення окремих її типів, родів, видів або різновидів¹⁰.

На думку Г.С. Семакова, структура злочинності – це внутрішня притаманна їй якість, що розкриває її будову, окремі її складові в загальній їх кількості за певний період часу на певній території¹¹.

Схожої позиції з цього питання дотримується А.Ф. Зелінський, котрий вказує, що якісним показником злочинності є описування її структури як співвідношення між групами і видами злочинів, вчинених різними категоріями правопорушників. Структура завжди відображає співвідношення між частинами цілого. Кримінальна структура – поняття багатопланове і будується за різними підставами. Найбільш поширеними підставами для структурування злочинності є соціально-демографічні ознаки засуджених, юридичні якості злочинів і кримінологічна класифікація злочинів¹².

Таким чином, на основі вищевикладених поглядів щодо поняття структури злочинності, можна дійти такого висновку: структура злочинності – це внутрішня будова злочинності, яка характеризує її якісну сторону шляхом співвідношення різних видів злочинів у їх загальній кількості за певний період часу на певній території.

Надзвичайно цікавими та актуальними з цього приводу є міркування наукових та практичних працівників, які викладені у міжвідомчому науковому збірнику “Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою”. Узагальнення цих матеріалів дає змогу більш детально розглянути проблеми боротьби з контрабандою через призму практичного досвіду співробітників державних установ, до компетенції яких входить організація боротьби з цим злочинним явищем, та теоретичних знань провідних науковців нашої країни. Результати узагальнення вказують на появу негативних тенденцій, деякі з яких надалі були усунені організаційними та правовими методами. Інші ж іще більше поглибились та продовжують свою дію в умовах України.

Поряд із методами вчинення протиправних операцій шляхом приховування товарів від митного та прикордонного контролю, недекларування товарів або декларування їх не своєю назвою, в умовах проведення прикордонного контролю на кордоні України з колишніми суб'єктами СРСР, що мали місце раніше, сформувалися і набули розвитку нові тенденції здійснення контрабандних поставок. У їх числі такі:

- виготовлення і використання підроблених особистих номерних печаток і штампів для оформлення супровідних документів;
- використання підроблених або незаконно отриманих супровідних документів, ліцензій, банківських документів, які відносилися до товарів, котрі відрізнялися за своїми характеристиками від фактично перемішуваних через кордон (зокрема пред'явлення документів на безалкогольні напої при поставках партій спирту та ін.);

⁹ Кримінологія: Учебник для юридических вузов / Под редакцией проф. В. Н. Бурлакова, проф., академика В. П. Сальникова. – СПб.: Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. – 576 с., с. 40-41.

¹⁰ Кримінологія: Учебник / Под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2000. – 678 с., с. 618.

¹¹ Семаков Г. С. Кримінологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – 128 с., с. 31.

¹² Зелінський А. Ф. Кримінологія: Курс лекцій. – Харьков: Прапор, 1996. – С.26-27.



- експорт сировинних товарів України під виглядом товарів, що ніби походять із країн близького зарубіжжя і переміщуються через територію України транзитом. При цьому є характерними випадки, коли оформлення вивозу з України товарів здійснюється під виглядом транзиту через Україну із держав близького зарубіжжя. Організована злочинність широко застосовує так звану "транзитну контрабанду", яка полягає в реалізації на території України великих партій підкацизних товарів, що перетинали Україну транзитом, і за які не були здійснені митні платежі. Серед цих товарів комп'ютерна техніка, горілчані вироби, цигарки тощо. За експертними оцінками, близько 60% горілки, яка реалізувалась на внутрішньому ринку, є контрабандного походження¹³.

В останні роки сформувалась тенденція до здійснення поставок товарів для комерційних цілей з використанням каналів неторгового обороту, коли окремими громадянами й організованими групами за рахунок встановленої вартісної квоти ввозяться без обкладення митом з-за кордону партії товарів підвищеного попиту під виглядом предметів, призначених для особистого користування.

Домінуюче місце в номенклатурі предметів розглядуваних правопорушень складають іноземна валюта і предмети давнини та мистецтва, котрі вивозяться за межі України. Вказана тенденція набуває усе більш стійкого характеру¹⁴.

Не припиняються намагання контрабандного переміщення через кордон зброї, боєприпасів¹⁵.

Стосовно контрабанди наркотиків, привертають до себе увагу, набуваючи стійкого характеру, спроби їх переміщення на кордоні України з державами – колишніми суб'єктами СРСР¹⁶.

При здійсненні контролю нерідко виявляються факти використання каналів пасажирського сполучення для контрабандного ввезення в Україну в комерційних цілях товарів широкого попиту і вивезення за кордон сировинних товарів¹⁷.

Як відомо, злочинність взагалі і контрабанда зокрема вивчаються в динаміці.

З точки зору А.Ф. Зелінського, зміни рівня і структури злочинності впродовж певного часу називаються її динамікою. Динаміка зареєстрованої злочинності залежить від змін у кримінальному законодавстві, від змін соціальної, політичної та економічної ситуації в країні або її регіоні, від активності в боротьбі з окремими видами злочинної діяльності¹⁸.

¹³ Басай В. Д., Фріс П. Л. Організована злочинність і контрабанда // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників: Міжвідомчий науковий збірник / Під редакцією А. І. Комарової. К., 1999. – Том 18. – С.316-317.

¹⁴ Шевчук В. М. Проблеми вдосконалення діяльності митних органів із виявлення і розслідування контрабанди // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників / Керівники авторського колективу А. І. Комарова, О. О. Крикун. – К., 1998. – Т. 10. – С. 263.

¹⁵ Дендерук А. В. Боротьба з контрабандою зброї та вибухових речовин // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників: Міжвідомчий науковий збірник / Під редакцією А. І. Комарової. – 1999. – Т. 18. – С. 318.

¹⁶ Щербань В. А. Організація боротьби з контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників / Керівники авторського колективу А. І. Комарова, О. О. Крикун. – К., 1998. – Т. 10. – С. 392.

¹⁷ Аналіз результатів оперативно-службової діяльності Прикордонних військ України у першому півріччі 1999 року // Лист Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 4 серпня 1999 року № 12/7178.

¹⁸ Зелінский А. Ф. Криминология: Курс лекций. – Харьков: Прапор, 1996. – С. 28-30.



На думку І.М. Мацкевича та В.Є. Емінова, динаміка – це кількісні та якісні зміни явища¹⁹.

Цілком слушним є твердження Г.С. Семакова, котрий вказує, що злочинність як явище безперервно рухається і змінюється, знаходиться у безперервній динаміці. Динаміка злочинності – це кримінологічна категорія, котра означає мінливість, що призводить до кількісних і якісних змін у характері, стані та структурі злочинності²⁰.

Цей же автор вказує на те, що динаміка злочинності характеризує зміни кількісних і якісних показників злочинності в цілому за певний період часу (зниження або зростання зміни в структурі та ін.). Однак це справедливо лише за умови, якщо така динаміка існує. Справа в тому, що в самому показнику динаміки злочинності закладено пропозицію обов'язкової зміни злочинності²¹.

Ми підтримуємо позицію Л.І. Спірідонова, котрий під поняттям динаміки злочинності розуміє показник, що відображає зміни її стану і структури впродовж того чи іншого часового періоду. Залежно від мети динаміка обраховується за даними за рік, п'ятиріччя, десятиріччя або навіть за більш довгий строк. Для практичних цілей оперативного аналізу правоохоронні органи використовують дані за тиждень, декаду, місяць, квартал²².

Статистичні дані стосовно кількості порушених митними органами кримінальних справ про контрабанду за ознаками ст. 201 та 305 (70 та 70¹) КК України з зазначенням вартості затриманих предметів контрабанди²³ наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Кількість порушених митними органами кримінальних справ про контрабанду з зазначенням вартості затриманих предметів контрабанди

Роки	Кількість порушених митними органами кримінальних справ	Вартість затриманих предметів контрабанди (тис. грн.)
1995	1 530	29 722
1996	1 021	44 038
1997	939	47 015
1998	742	52 206
1999	773	86 456
2000	462	77 624
2001	406	77 232
2002	422	128 930
9 місяців 2003	353	277 498

Підсумовуючи аналіз питань, пов'язаних із станом, структурою та динамікою контрабандної діяльності на державному кордоні, слід зазначити, що на їх показники головним чином впливають на зміни в податковому та митному законодавстві як України, так і суміжних країн, і заходи щодо захисту їх економічних інтересів.

Розгляд цих питань має важливе значення для перспектив подальшого дослідження питань, пов'язаних із причинами та умовами контрабанди в Україні, діяльністю компетентних органів Української держави щодо запобігання контрабанді та з'ясування основних напрямків протидії контрабанди в Україні.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол № 2 від 8 вересня 2004 року)*

¹⁹ Кримінологія: Учебник / Под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2000. – 678 с., с. 594.

²⁰ Семаков Г. С. Кримінологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – С. 30-31.

²¹ Семаков Г. С. Кримінологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – С. 105.

²² Коржанський Н. И. Объект и предмет уголовно правовой охран?. – М., 1980. – С. 41.

²³ Лист Державної митної служби України від 27.12.2001 року № 11/6-20-10232; Лист Державної митної служби України від 06.11.2003 року № 11/5-20-15836.